

УДК 334.726

Сливенко О.В.

аспірант

Дніпропетровського національного університету
імені Олеся Гончара**ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ
СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА****THEORETICAL ASPECTS OF THE INTERNATIONALIZATION
OF THE WORLD ECONOMY****АНОТАЦІЯ**

Досліджено історичні та теоретичні аспекти процесів інтернаціоналізації, транснаціоналізації та глобалізації факторів світового господарства. Визначено рушійний вплив транснаціональних корпорацій на рівень процесів інтернаціоналізації, транснаціоналізації та глобалізації світового господарства. Розглянуто іноземні активи деяких провідних ТНК за країнами їх походження та види стратегій виходу транснаціональних структур на міжнародні ринки.

Ключові слова: глобалізація, ТНК, ТНБ, МНК, прямі іноземні інвестиції, міжнародне виробниче кооперування.

АННОТАЦИЯ

Исследованы исторические и теоретические аспекты процессов интернационализации, транснационализации и глобализации факторов мирового хозяйства. Определено движущие влияние транснациональных корпораций на уровень процессов интернационализации, транснационализации и глобализации мирового хозяйства. Рассмотрены иностранные активы некоторых ведущих ТНК по странам их происхождения и виды стратегий выхода транснациональных структур на международные рынки.

Ключевые слова: глобализация, ТНК, ТНБ, МНК, прямые иностранные инвестиции, международное производственное кооперирование.

ANNOTATION

Historical and theoretical aspects of processes of internationalization, transnationalization and globalization of factors of the world economy have been studied. Driving impact of TNCs on the level of processes of internationalization, transnationalization and globalization of the world economy has been determined. Foreign assets of some of the leading TNCs in their countries of origin and types of strategies of introduction of transnational structures to international markets have been considered.

Keywords: globalization, TNCs, TNBs, MNCs, foreign direct investment, international production cooperation.

Постановка проблеми. В останній чверті ХХ ст. в результаті багатьох революцій: техніко-економічної, технологічної, фінансової, комунікаційної відбулися істотні зміни в системі міжнародного поділу праці, організації і функціонування міжнародного виробництва, торгівлі, мобільності факторів виробництва. Цей етап характеризується послідовною ліквідацією політичних перепон і лібералізацією державного контролю над зовнішньоекономічними операціями, а також наданням національного статусу закордонним інвесторам у багатьох сферах економіки всередині країни. Це обумовило можливість участі в міжнародному поділі праці безпосередніх виробників, часто незалежної від власних держав. Численні суб'єкти різ-

них країн, насамперед великі та найбільші компанії, що функціонують як суб'єкти загальної світової господарської системи. Міжнародний розподіл праці набуває нової форми і особливої значущості, заснованої на довготривалих і багатоланкових господарських зв'язках, і стає справді загальним своїм характером.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми дослідження процесів інтернаціоналізації, транснаціоналізації та глобалізації тривалий час перебувають у центрі уваги багатьох науково-дослідницьких інституцій та вчених як зарубіжних, так і вітчизняних, зокрема: М. Аокі, Р. Верной, Ч. Гіл, Р. Гріфін, Дж. Даннінг, Р. Коуз, Т. Орехова, М. Пастей, О. Плотников, О. Рогач, В. Рокоча, Л. Руденко-Сударева, С. Якубовский.

Метою цієї статті є дослідження процесів інтернаціоналізації, транснаціоналізації та глобалізації та їх впливу на розвиток світового господарства. Для досягнення поставленої мети застосовано загальнонаукові методи теоретичного узагальнення, порівняння, метод комплексного та структурного аналізу.

Виклад основного матеріалу. Процес інтернаціоналізації господарського життя помітно прискорився з другої половини ХХ ст., зростав кількісно і якісно. Традиційна інтернаціоналізація товарних і ресурсних потоків, найбільш характерна для першої половини ХХ ст., особливо у міжвійськовий період, поповнилася новою транснаціоналізацією капіталу. «Транснаціоналізація» – порівняно новий термін, який в останнє десятиліття одержав широке поширення в літературі. Активна транснаціоналізація капіталу забезпечила переростання відносин регіональних світових ринків в транснаціональну систему світового господарства, яка все більше набуває рис глобальної, з її власними закономірностями та механізмом регулювання. Інтернаціоналізація товарного обміну, мобільних факторів виробництва поступово під впливом НТП розширювалася, ускладнювалася, долаючи міждержавні та регіональні рамки. Міжнародна спеціалізація і кооперування виробництва суттєво зростали [4]. Межі внутрішніх ринків ставали все більш тісними для великомасштабного спеціалізованого виробництва. Воно об'єктивно виходило

за межі національних кордонів. За глибиною і масштабом впливу на економіку інтернаціоналізація господарського життя як типовий для другої половини ХХ ст. кумулятивний процес може бути порівнянна з ефектом, який в останні десятиліття ХІХ ст. мало поширення акціонерної форми капіталу, коли так зване акціонерне фінансування дало змогу порівняно швидко задіяти на практиці потенціал промислової революції. Нині інтернаціоналізація майже у всіх сферах господарського життя активно сприяє розгортанню і практичній реалізації потенціалу науково-технічної революції [7].

Закономірним результатом інтернаціоналізації виробництва і капіталу стає глобалізація світового господарства. Інтернаціоналізація і глобалізація виробництва створюють таку ситуацію, коли майже жодній країні вже не вигідно мати лише своє виробництво: окремі національні економіки (або їх сегменти) все більше інтегруються у світове господарство, прагнуть знайти в ньому свою нішу. Все більш інтернаціонального, відкритого характеру набувають рух робочої сили, підготовка кадрів, обмін фахівцями, технологіями, інформацією. Перехід багатьох країн до економіки відкритого ринку супроводжувався активною діяльністю ТНК і ТНБ. Здійснюючи товарну експансію на закордонні ринки, створюючи в різних країнах численні філії, дочірні компанії ТНК обходили протекціоністські бар'єри інших держав, інтернаціоналізуючи міжнародний економічний обмін. Процеси інтернаціоналізації та глобалізації між собою тісно взаємопов'язані і субординовані. Інтернаціоналізація породжує передумови до глобалізації і переростає в неї. Однак і в умовах глобалізованої економіки інтернаціоналізація продовжує існувати і як процес, що розвивається у власних межах і формах, і як механізм, що просуває глобалізацію світового господарства. Водночас слід зауважити, що процеси інтернаціоналізації в умовах індустріального суспільства визначаються тим, що основну роль міждержавного переміщення фак-

торів виробництва відіграє держава. Це ситуація, коли світове господарство є функцією національних господарств. В сучасних умовах провідною, визначальною тенденцією світового господарства стає рух до постіндустріалізму, в рамках якого найбільш економічно могутня, політично авторитетна і ідеологічно оснащена група з декількох десятків постіндустріальних держав активно формує новий міжнародний поділ праці, глобалізовану світову економіку, встановлює правила поведінки на світових ринках. При цьому економічні рішення приймають не тільки держави, але все частіше – окремі, самостійні суб'єкти, які є суб'єктами транснаціональної системи світової економіки. В результаті більшість національних економік стає елементом світової глобальної економіки [2].

Глобалізована світова економіка за допомогою своїх механізмів створює умови для використання можливостей міжнародного капіталу. Транснаціоналізація капіталу – це ніби функція глобалізації. Транснаціоналізація постає як одна з форм процесу інтернаціоналізації, що реалізується на основі активізації діяльності суб'єктів світової економіки: від малих підприємств до найбільших ТНК і ТНБ. Саме останні є найбільш впливовими і значними за масштабами факторами перетворення національного виробництва у міжнародне, інтернаціоналізоване. Така обставина дозволяє деяким українським дослідникам зробити висновок про те, що основою транснаціоналізації, трактованої як «процес перенесення частини відтворювальних процесів з однієї країни в іншу (інші) за допомогою прямих закордонних інвестицій, є ТНК, оскільки здебільшого вони здійснюють ПІІ» [8]. Цю думку поділяє багато інших українських економістів.

Не піддаючи в цілому сумніву таку операцію, слід зазначити, що процес транснаціоналізації не може бути зведений тільки до сукупності прикладів, пов'язаних з діяльністю ТНК. Поряд з цим існує різноманітність міжнародного спільного виробництва (кооперації), що

Таблиця 1

Країни походження провідних нефінансових ТНК світу в 2012 р.

Країна	Кількість ТНК	Іноземні активи, млрд дол.	Середній індекс транснаціоналізації	Найбільша національна ТНК
США	22	1 731,4	62,8	General Electric
Великобританія	14	1 331,8	70,3	Royal Dutch Shell
Франція	14	1 002,2	70,1	Total
Німеччина	10	871,8	70,4	Volkswagen
Японія	8	678,6	72,6	Toyota Motor
Швейцарія	5	378,3	64,4	Nestle
Італія	3	349,4	64,7	Eni
Іспанія	3	221,9	62,2	Telefonica
Швеція	3	126,1	58,3	Vattenfall
Китай	2	111,9	56,7	CITIC

Джерело: за даними [14]

складається між юридичними самостійними господарськими одиницями (малими і середніми) у формі міжнародного виробничого кооперування в його різних формах, мережеві організації міжнародного відтворювального процесу. Загострення конкуренції під впливом інтернаціоналізації, інформатизації економіки та розвитку комунікаційної інфраструктури призвело до суттєвих змін в організації виробництва. З кінця XIX ст. великі компанії намагалися встановити контроль над усіма видами діяльності, що забезпечують їх розширене відтворення. Результатом став розвиток концентрації й централізації капіталу і виробництва, виникнення багатогалузевих концернів, які є основним видом економічної організації [12].

Нині розвивається так званий зворотний процес: всі можливі види діяльності виносяться за межі організації (екстерналізуються) і передаються підрядникам та субпідрядникам, спеціалізованим фірмам у сфері послуг та обігу, а також в окремих видах виробництва, НДДКР, бізнес-процесів. Це дозволяє компанії скоротити витрати власного капіталу на випуск одиниці готової продукції, використовувати ноу-хау та кваліфікованих фахівців інших організацій, сприятливий інвестиційний клімат інших локалій. Ззовні цей процес проявляється у деконцентрації виробництва й підвищенні ролі середніх і дрібних виробників. В умовах глобалізації господарської діяльності головною метою сучасних ТНК є максимізація прибутку через максимізацію ринку і (або) ринкову капіталізацію [5]. Для досягнення цих цілей ТНК використовують свої конкурентні переваги, різні стратегії, які неодноразово змінювалися залежно від ситуації у внутрішній та світовій економіці. У 1960-1970 рр. (рис. 1) провідні ТНК (за винятком компаній, що працюють у видобувних галузях) використовували стратегію, відому як «діючий одинак». Згідно з нею зарубіжна філія діяла самостійно, тобто практично дублювала весь ланцюжок операції материнської компанії (крім НДДКР і фінансів, які забезпечувала материнська компанія). Лібералізація міжнародної економічної діяльності та науково-технічного прогресу поступово модифікували способи здійснення міжнародного виробництва [1]. Конкуренентоспроможність за цінами стандартної продукції, конвергенція способів споживання, зниження витрат на комунікації розширили географічні рамки корпоративних стратегій, що дозволило великим ТНК в галузях, таких як автомобільна, авіаційна, електронна та ін., мінімізувати витрати шляхом поєднання економії на масштабах виробництва з організацією закордонної мережі постачальників з низькими витратами. Це призвело до застосування стратегії простої інтеграції, яка полягала в тому, що закордонні філії здійснювали, як правило, на основі технології, отриманої від материнської компанії, обмежене коло операцій з виробництва і поста-

чання головної компанії визначених компонентів, створених з використанням конкурентних переваг [3]. Таку стратегію широко застосовували у 1970-1980 рр. (рис. 1), вона створила нові форми транскордонних зв'язків (наприклад відносини субпостачання) і дещо розширила двосторонній обмін інформацією, технологією та іншими результатами діяльності між материнською фірмою і зарубіжними філіями. Обидві стратегії, однак, передбачали досить фрагментарну діяльність філій всередині ТНК і досить обмежену транскордонну інтернаціоналізацію. Під впливом лібералізації міжнародної інвестиційної діяльності, поширення новітніх технологій і посилення конкуренції ТНК у 90-х рр. (рис. 1) взяли на озброєння стратегію глибокої інтеграції. Її сенс полягає в перетворенні своїх географічно розкиданих філій і фрагментарних систем виробництва в мережі виробництва і збуту, інтегровані глобально і регіонально. Іншими словами, мета цієї стратегії полягає у створенні міжнародної виробничої системи, утвореної зарубіжними філіями ТНК, яка з'єднує економіки; ТНК набувають з іншими країнами та їх суб'єктами міцних і довгострокових зв'язків. Залежно від цілей створення того чи іншого міжнародного виробництва в різних країнах стратегія глибокої інтеграції може бути різних форм. Одна з них – здійснення материнською компанією за кордоном різних корпоративних функцій, таких як проведення НДДКР, маркетингу, бухгалтерських операцій. Інша форма пов'язана зі створенням інтегрованої виробничої системи, в якій різні стадії виробничого процесу розподіляються між різними країнами, виходячи з середньої ціни продукції, а також з переваг у матеріально-технічному забезпеченні (серцевини сьгоднішньої логістики). Також стратегія глибокої інтеграції може полягати в розподілі обслуговуючих виробництво функцій на кілька складових та у їх виконанні в різних країнах з метою мінімізації витрат або застосування більш гнучкого механізму реалізації продукції [10].

Механізм та напрями створення інтегрованої виробничої системи неоднозначні. Вони залежать від профілю переведеного за кордон виробництва, країни його розміщення і діяльності самої ТНК. Деякі переведені за кордон виробництва можуть бути легко розділені на багато спеціалізованих процесів. Наприклад машинобудівне виробництво, яке складається з окремих циклів, може бути швидко і ефективно розділено і розміщено в різних країнах порівняно з виробництвом в різних галузях важкої промисловості. Деякі ТНК готові більше, ніж інші компанії, переносити за кордон окремі функції виробництва, хоча і цей процес буває досить тривалим. Набагато складніше і повільніше вирішується завдання переказу за кордон вищої ланки управління і підрозділів, що займаються НДДКР. Варто

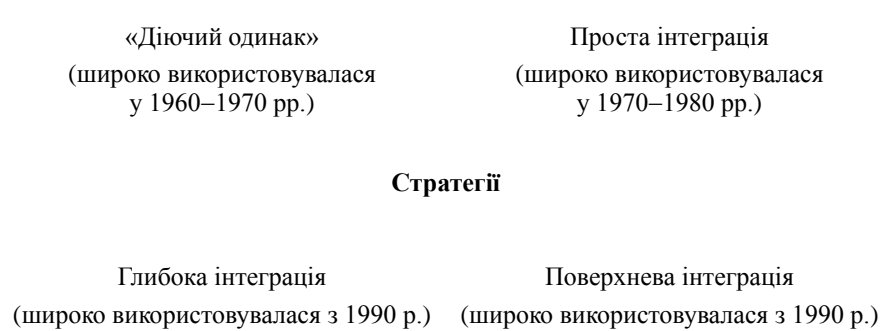

Рис. 1. Стратегії виходу ТНК на міжнародні ринки

Джерело: [11]

також зазначити, що деякі зарубіжні країни можуть бути інтегровані в глобальну виробничу систему більш легко і швидко, ніж інші, завдяки перевагам у географічному розташуванні, політиці у сфері регулювання іноземних інвестицій та інших форм зовнішньоекономічних зв'язків, рівневі розвитку інфраструктури, ступеневі інвестиційних ризиків та інших факторів. Отже, стратегія діяльності ТНК щодо створення глобальної виробничої системи диференційована: разом зі стратегією глибокої інтеграції вони можуть використовувати традиційну стратегію поверхневої інтеграції (що передбачала в основному інтеграцію окремих ринків) (рис. 1). Однак у міру лібералізації міжнародної політики в області інвестицій, зовнішньої торгівлі та інформаційних технологій і, звичайно, під впливом зростаючої конкуренції у світі для ТНК стає економічно вигідно розміщувати будь-які виробництва або їх частини за кордоном, беручи до уваги фактори, такі як ефективність виробництва, контроль над ним і лояльне ставлення до ТНК в країнах розміщення інвестицій. Безсумнівно, посилюється процес лібералізації зовнішньоекономічної діяльності в різних країнах і загострюється конкуренція, що ще більше підвищує роль стратегії глибокої інтеграції в міжнародну інвестиційну діяльність ТНК.

Всі зазначені організаційні зміни в характері та структурі діяльності міжнародних корпорацій викликали несхожі процеси в русі продуктивного і позичкового капіталу, що характеризуються як транснаціоналізація та інтернаціоналізація. Саме переміщення продуктивного капіталу за кордон свідчить про наявність у світовому господарстві національних відокремлених виробництв, що відрізняються одна від одної тими чи іншими параметрами, характеристиками. Наявність цих несхожих рис і пояснює причини операцій з переміщення виробництва, пов'язані насамперед з отриманням більшого або стабільного прибутку [6]. Але, потрапляючи в те чи інше специфічне національне середовище, мігруючий продуктивний капітал, як правило, може відтворюватися в розширених обсягах тільки в тому випадку, якщо він пристосовується до

неї, діє відповідно до її законів. Тим самим цей капітал починає відтворювати, підтримувати національні особливості виробництва тому, що інакше він не може існувати в такому середовищі, а також для зміцнення своїх переваг порівняно з іншими національними капіталами. Міждержавна мобільність продуктивного капіталу, що базується на іноземних прямих інвестиціях, відносно невелика. З одного

боку, вона втілено в матеріальних активах, а зміна форми без втрат вимагає певних витрат і врегулювання відносин з партнерами, а іноді і з державою. З іншого боку, в багатьох країн репатріація капіталу обмежувалася. Тому продуктивному капіталу на етапі 1970-1980-х рр. була властива здебільшого не інтернаціоналізація, а регіональна транснаціоналізація (між розвиненими країнами) і обмежена мобільність [13]. Розвиток аутсорсингу за засобом розширення підрядних, контрактних та субконтрактних відносин, винесення за межі підприємства виготовлення можливо більшої частки деталей і компонентів, формування мережевої форми виробництва, організації і збуту готової продукції стає методом підвищення мобільності продуктивного капіталу і переходу його на стадію інтернаціоналізації, глобальної транснаціоналізації, тим паче в кінці ХХ ст. транснаціоналізація продуктивного капіталу різко зросла. Однак зростання ПІІ, досягнувши максимуму в 2000 р. – 1,4 трлн дол. США, потім помітно пішла на спад, а от фінансова інтернаціоналізація завдяки розвитку світового фінансового ринку, насамперед ринку цінних паперів і особливо ринку вторинних фінансових інструментів сек'юритизації, – зміцнилась. Крім того, відбувається інтернаціоналізація в рамках інтернет-економіки, особливо в сегменті B2B та B2C [9].

Висновки. Процес інтернаціоналізації в кінці ХХ ст. помітно прискорився і набув нових рис. Ринки виявилися інтегрованими в багатоланкову мережу ТНК, сформували по всьому світу глобальні ланцюжки доданої вартості. Їх взаємопов'язаність досягла досить високого рівня. Тож дослідивши стратегії виходу транснаціональних компаній як рушійну силу процесу інтернаціоналізації на міжнародні ринки у різних часових проміжках, слід зробити висновки, що практика функціонування ТНК, ТНБ свідчить про їх зростаючий вплив на процеси транснаціоналізації, інтернаціоналізації та глобалізації в світовому господарстві, причому на основі різноманітного інструментарію, а не тільки за допомогою ПІІ, наприклад неакціонерних форм експансії.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Анилионис Г.П. Глобальный мир: единый и разделенный. Эволюция теорий глобализации / Г.П. Анилионис, Н.А. Зотова. – М. : Междунар. отношения, 2005. – 676 с.
2. Глобалізація і безпека розвитку : моногр. / О.Г. Білорус, Д.Г. Лук'яненко та ін. – К. : КНЕУ, 2001. – 733 с.
3. Голиков А.Н. Роль транснациональных корпораций в экспансии капитала в развивающихся странах / А.Н. Голиков, П.И. Польшиков // Интернационализм производства и капитала в мировом капиталистическом хозяйстве в условиях НТР. – М. : Междунар. отношения, 1989. – С. 21-37.
4. Гусаков Н.П. О характере экономической взаимозависимости стран в условиях глобализации / Н.П. Гусаков // Глобализация мирового хозяйства и место России / отв. ред-ры: В.П. Колесов, М.Н. Осьмова. – М. : ТЕИС, 2000. – 486 с.
5. Зюганов Г.А. Глобализация и международные отношения / Г.А. Зюганов. – М., 2001. – 131 с.
6. Колтунов В.М. Глобализация экономики (вопросы теории и методологии) / В.М. Колтунов, К.В. Мальцев. – Н. Новгород : Изд-во Волго-Вятской акад. гос. службы, 2004. – 108 с.
7. Лавровская Т.В. Экономическая интеграция как развивающийся глобальный процесс / Т.В. Лавровская. – М. : ИМЭМО, 1991. – 77 с.
8. Макогон Ю.В. Трансформація світового ринку капіталу в умовах транснаціоналізації : моногр. / Ю.В. Макогон, Т.В. Орехова, К.В. Лисенко, М.І. Голубов. – Донецьк : ДонНУ, 2006. – 248 с.
9. Мовсесян А.Г. Транснационализация в мировой экономике / А.Г. Мовсесян. – М. : ФА при Правительстве РФ, 2001. – 316 с.
10. Рубцова М.Ю. Концепція інтерналізації у сучасних процесах транснаціоналізації виробництва / М.Ю. Рубцова // Торгівля і ринок України : темат. зб. наук. праць. – Донецьк : Дон ДУЕТ, 2007. – Вип. 22. – 538 с.
11. Уманців Г. Фінансово-промислові групи у структурі сучасної економіки / Г. Уманців, Ю. Уманців // Підприємство, господарство і право. – 2001. – № 5. – С. 104-108.
12. Філіпенко А.С. Глобальні форми економічного розвитку: історія і сучасність / А.С. Філіпенко. – К. : Знання, 2007. – 670 с.
13. Шульга И.А. Стратегии деятельности транснациональных интегрированных структур / Р.Е. Лазарев, И.А. Шульга // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект : сб. науч. трудов. – Донецьк : ДонНУ, 2005. – Ч. 3. – С. 1085-1092.
14. Транснациональные корпорации в мире: материалы из будущего учебника по мировой экономике и международным экономическим отношениям [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.mires.ru/index.php?id=78&option=com_content&task=view.